

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Untitled

Heuvel, M.E.N. van den; Lem, G.A.C. van der; Ommen, K. van; Tilanus, L.; Vrolijk, A.J.M.; Warnar, G.

Citation

Heuvel, M. E. N. van den, Lem, G. A. C. van der, Ommen, K. van, Tilanus, L., Vrolijk, A. J. M., & Warnar, G. (2011). *Untitled* (Vol. 9). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20639>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20639>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

In dit nummer

English alchemy abroad: from imperial Prague to Leiden University » 1

Koninklijke portretten van fotograaf Franz Ziegler » 3

La Galigo inscribed into UNESCO's Memory of the World Register » 6

Hoorn eert Hadrianus Junius » 7

A Leiden Manuscript as a Witness for Hebrew Teaching in 16th-century Spanish Universities » 10

Sumbawa Timber and Dutch Cannon » 12

The Delft Bible of 1477 » 13

Nieuw: Nineteenth-century Persia in the Photographs of Albert Hotz » 15

Tentoonstelling 'Ach schrijf me toch!' » 15

De oplettende kijker: UB Leiden koopt portret Scaliger » 16

Rectificatie: De auteur van het artikel 'Collectie Bierens de Haan in catalogus' in Omslag 2011, nummer 1 is abusievelijk gespeld als Harm Jan Schmid. De naam van de auteur moet zijn Harm Jan Smid.

English alchemy abroad: from imperial Prague to Leiden University

Jennifer Rampling (University of Cambridge and Scaliger fellow 2010)

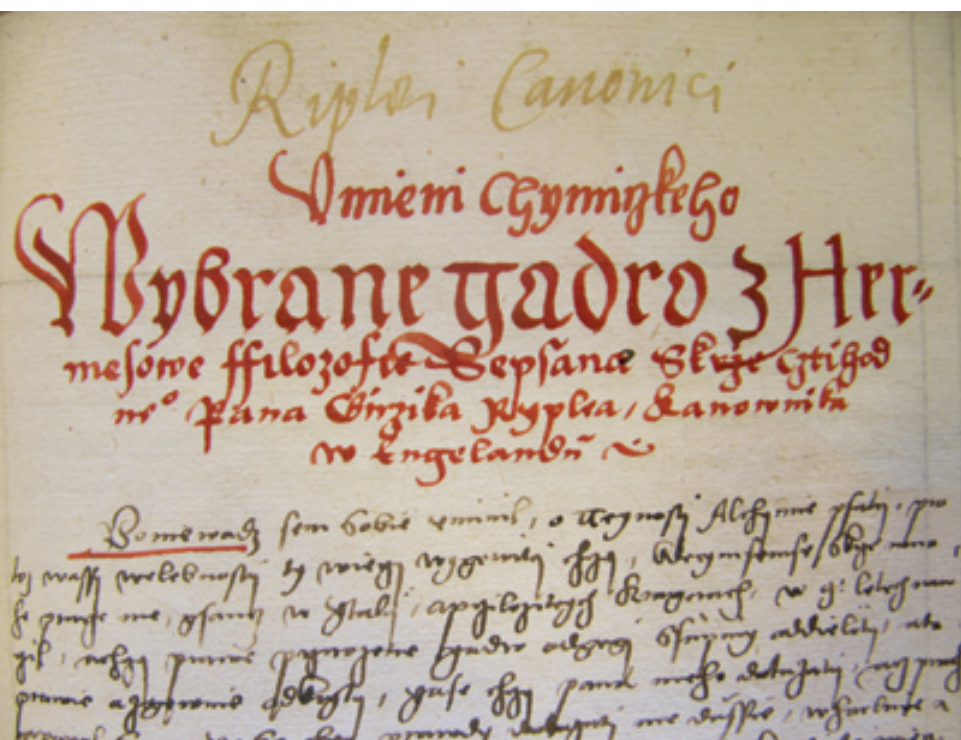
Alchemical ideas, texts and practices enjoyed a vigorous circulation in early modern Europe. Offering a host of applications, from the transmutation of metals to the manufacture of medicinal elixirs, alchemy travelled via manuscript and printed book, in compendia and correspondence, through practical demonstration and by word of mouth. The promise of alchemy excited interest and investment from prominent patrons throughout the sixteenth and seventeenth centuries: notably the Holy Roman Emperor, Rudolf II (1552-1612), whose intense interest in the occult sciences attracted alchemical practitioners from across Europe to his court in Prague. Alchemical books from across the Empire and beyond filtered into Rudolf's private library, ranging from scribbled collections of recipes to elegant presentation volumes. Eventually, these books from Prague would find their way, via Stockholm, into the Codices Vossiani Chymici in Leiden University Library.

The Compound of Alchemy

Among the books presented to Rudolf II were several works attributed to the English alchemist, George Ripley, Canon of Bridlington (d. c.

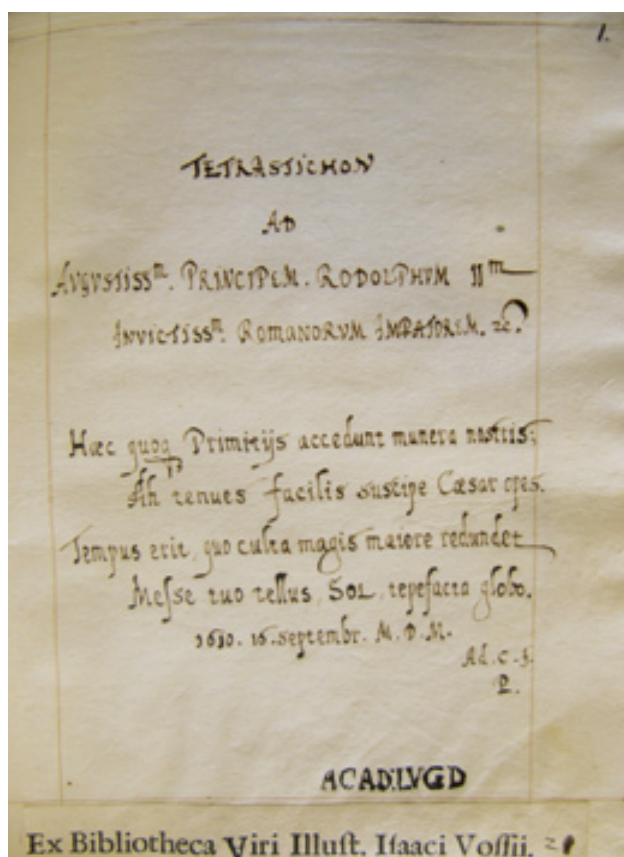
Manuscript on alchemy containing the *Liber de magna alchimia*, dated 1563 from the Vossius collection. [Voss. Chym q. 51].

Beginning of George Ripley's commentary on the philosophy of Hermes in: *Kniha Dokonalého umieni chymického* ("The book of the perfect art of chemistry"). [Voss. Chym F.3].

Binding in vellum with the coat of arms of the Habsbourg family from the library of Emperor Rudolf II. [Voss. Chym Q.51].

Tétrastiche to Emperor Rudolf II in a volume including Merlin's, *De expositione lapidis philosophici liber* and several other writings by Ripley. [Voss. Chym. Q.39]

1490). Ripley was best known for his English alchemical poem, the *Compound of Alchemy*, or *Twelve Gates*, which was translated into Latin at least twice during the sixteenth century, as the *Liber duodecim portarum*. The first of these translations, printed in abbreviated versions in 1595 and 1599, was circulating in France and Italy by the 1570s. The second, known only from a few surviving manuscripts in Rome and Kassel, was composed in elegiac Latin verse and dedicated to the Emperor by Nicolaus Maius, alchemist and prefect of the silver mines at Joachimsthal.

Poetry was a popular medium for presenting alchemical doctrines and practical information, although late medieval verse lacked the elegance of Maius' neo-Latin rendering. Voss. Chym. Q.39, a manuscript written on English paper, was presented to the Emperor on 16 September 1610 by a client who signed himself 'M.D.M.' This collection contains several Latin poems, including one attributed to the mythical English sage, Merlin. 'M.D.M.' apologises for the verses' lack of polish, which, he explains, stems from their antiquity rather than his own negligence. Indeed, he claims that this poem is the ultimate source for Ripley's *Twelve Gates*. The English connection is underscored by the inclusion of another poem attributed to Ripley, the *Cantilena*, and recipes in both Latin and Middle English.

Bohemian patrons were not restricted to reading alchemical works in Latin or foreign vernaculars, as can be seen from another extraordinary compilation, Voss. Chym. F.3. This thick volume contains numerous works translated from Latin into Czech, including many of the great classics of alchemy, under the title of *Kniha Dokonalého umieni*

chymického ('The book of the perfect art of chemistry'). The codex was prepared by the alchemist Bavor Rodovský z Hustiran (1526-1592), a Bohemian nobleman who seems to have spent both his own patrimony and the dowry of his wife on alchemical experiments. Lack of success led to his imprisonment for debt in the Black Tower in Prague in 1573. While in prison, he translated Latin texts into Czech for Vilém Vok of Rožmberk, the Bohemian magnate and great patron of alchemists, who eventually paid the bail for his release. Later, Rodovský worked on alchemical projects both for Vilém and Rudolf II.

The Marrow of Alchemy

Given Rodovský's expertise, it seems likely that he translated the texts in this collection. These include Ripley's famous treatise, the *Medulla alchimiae* ('Marrow of Alchemy'), a work which explains how to transmute metals using a 'mineral stone', and to create medicinal elixirs using 'vegetable' and 'animal' stones. The work is translated as *Wybrane gadro z Hermesowe filozofie Sepsane Skrze Czti-hodneho pana Girzika Ryplea, kanovníka w Englandu* ('The extracted marrow of the philosophy of Hermes, compiled by honourable Mr. George Ripley, canon in England'). On 24 June 1589, Rodovský sold the manuscript for 50 thaler, probably to Vilém's brother and successor, Petr Vok of Rožmberk, as suggested by the inscription of Petr's motto, '*Contra spem in spe*', on the flyleaf.

From Latin to English and back again

Curiously, the Latin version used by Rodovský is not Ripley's original text, but was itself translated from the English version, the 'Marrow of Alchemy' (Voss. Chym. f. 3) therefore represents the culmination of a remarkable cycle of translation: from Latin to English and back into Latin, and finally into Czech. Alchemical writing circulated between clients and patrons, scholars and practitioners, and print and manuscript, but it also shifted between languages and geographical regions.

The travels of these manuscripts did not end with their arrival in the libraries of Rudolf and the Rožmberk, which were seized during the Thirty Years War by invading Swedish troops. Dispatched to Stockholm in 1648-1649, the books remained in the library of Queen Christina of Sweden until her abdication in 1654, when the Queen gave the alchemical collection to one of her librarians, the Dutch humanist scholar Isaac Vossius (1618-1689), in lieu of salary. Unimpressed by their alchemical contents, Vossius made several attempts to sell the books, or to exchange them for Greek and Latin works closer to his own humanist interests. A high asking price coupled with anxiety on the part of potential purchasers meant that the collection was still complete on Vossius's death. The treasures of the Codices Vossiani Chymici, which testify to the remarkable reach of alchemical learning in the early modern world, came to rest in the library of Leiden University, where they remain – at least for now.

Koninklijke portretten van fotograaf Franz Ziegler

Daniëlle Rietveld (Master of Film and Photographic Studies, Leiden) & Maartje van den Heuvel (Conservator fotografie en fotografica)

In november 2010 verwierf de Universiteitsbibliotheek Leiden een bijzondere nieuwe aanwinst; een deel van de professionele nalatenschap van de Nederlandse kunst- en portretfotograaf Franz Ziegler (1893-1939). Deze aanwinst behelsde 44 fotoafdrukken, glas- en andere negatieven, een monumentale studiocamera met toebehoren en divers documentatiemateriaal. De aanwinst bevond zich nog in de familie van de fotograaf. Zijn drie kinderen besloten dit deel van het oeuvre van hun vader over te dragen aan de Universiteit Leiden. Zij deden dit in de context van het onderzoek dat plaatsvond voor de tentoonstelling *Franz Ziegler. Virtuoso fotograaf*. Deze was in respectievelijk 2009 en 2010 in samenwerking met de Koninklijke Verzamelingen georganiseerd door Museum Jan Cunen in Oss en Museum Paleis 't Loo in Apeldoorn. Dit onderzoek had de familie duidelijk gemaakt dat in de voormalige Prentenkabinet-collectie van de Universiteit Leiden zich een belangrijk deel van de nalatenschap van Franz Ziegler bevond. Een recent stageonderzoek naar aanleiding van de schenking in samenwerking met de Leidse Master of Film and Photographic Studies, bracht de nieuwe aanwinst in

F. Ziegler, *Greet Ziegler, echtgenote van de fotograaf, eerste helft jaren '30*, ontwikkelgelatinezilverdruk, 21,9 x 15,9 cm.

[PK-F-2010-0094].

F. Ziegler, *Staatsieportret van prinses Juliana*, 1937, ontwikkelgelatine-zilverdruk, 22,6 x 16,2 cm. [PK-F-2010-0119].

verband met het reeds aanwezige werk van Franz Ziegler in de Bijzondere Collecties van de Universiteit Leiden. Bovendien werd deze deelcollectie Ziegler gepositioneerd

binnen het gehele oeuvre van de fotograaf en ten opzichte van clusters van zijn foto's die zich in andere Nederlandse collecties bevinden.

Hoffotograaf

Hoewel Ziegler ook een aantal stillevens en stadsgezichten heeft nagelaten, heeft hij zich vooral onderscheiden als portretfotograaf. Hij leerde het vak in de werkplaats van zijn vader, de fotograaf Robert Mathias Ziegler (1863-1931). Hij assisteerde meerdere malen de Haagse hoffotograaf Herman Deutmann (1870-1919), wiens studio zich in de nabijheid van andere toonaangevende fotografen bevond. Ziegler ontmoette zo Henri Berssenbrugge (1873-1959), de meester in het combineren van fotografische en grafische technieken, die met zijn experimenteerdrijf alle mogelijkheden van de fotografische kunst onderzocht. In zijn fotostudio's in Zwolle en later Den Haag zou Ziegler in opdracht vele particulieren fotograferen; onbekenden, maar bijvoorbeeld ook minister-president Dr. H. Colijn. In 1927 nam hij in Den Haag de fotostudio en het beheer van het fotoarchief over van de toen overleden Deutmann. Ziegler bewerkstelligde dat ook hij voor het Nederlands Koninklijk Huis ging fotograferen en werd eveneens volwaardig hoffotograaf. De fotografie van het Nederlands koninkshuis heeft Ziegler de meeste roem bezorgd. Daarnaast maakte hij opmerkelijke foto's van dansers en musici, momenteel in beheer bij onder andere het Theater Instituut Nederland en het Nederlands Muziek Instituut. Een andere opmerkelijke collectie vormen de foto's van Jiddu Krishnamurti en van de Sterkampen in Ommen, die zich nu bevinden bij de Stichting Krishnamurti Nederland in Deventer. In de Universiteit Leiden bevinden zich met name meer algemene, in particuliere opdrachten gemaakte portretten.

Glamourfotografie uit Hollywood

In Zieglers werk is een ontwikkeling te zien die kenmerkend is voor de ontwikkeling van de fotografische portretkunst van de jaren twintig en dertig. Ziegler noemt zichzelf 'Picturalistisch fotograaf' en inderdaad zijn zijn vroege portretten geheel volgens het gedachtengoed van het picturalisme gemaakt. Ze zijn geïnspireerd op enigszins statische poses en composities die bekend waren uit historische schilderkunst. Ziegler hanteerde bijzondere fotografische procedés als gomdruk, broomoliedruk en kooldruk, waarmee hij de expressiviteit en bijzondere texturen van de grafische kunsten probeerde te evenaren. Modellen werden vaak door een simpele lichtbron opgelicht vanuit een donkere omgeving. In de loop der jaren is te zien hoe de stijl van portretteren lossere en lichter wordt. Modellen staan in meer nonchalante poses, met een meer menselijk voorkomen. Door het inzetten van tegenlicht kregen de geportretteerden een bovennatuurlijk halo, wat onmiskenbaar beïnvloed was door glamourfotografie die in die tijd vanuit Hollywood kwam overwaaien. Prachtige portretten van een diva-achtige Prinses Juliana heeft dit opgeleverd. Ziegler ging ook een samenwerking aan met fabrikant Philips voor het gebruik van het zogenaamde Philoralicht. In zijn latere werk baadden zijn geportretteerden daardoor in een zee van diffuus geel licht, dat een cosmetisch egaliserend effect had.

Productief en actief

Naast de camera en de documentatie omvat de totale deelcollectie Ziegler in de Universiteitsbibliotheek Leiden nu 116 bijzonder uitgevoerde foto-afdrukken van de hand van Franz Ziegler, vier albums met fotografie van het Nederlands Koninklijk Huis met daarin nog eens een kleine zestig foto's, 160 negatieven en ruim tweehonderd dia's. Het komt uit verschillende bronnen: in 1953, bij de oprichting van de Leidse fotocollectie, werden van de Haagse particuliere verzamelaar Auguste Grégoire de eerste vijftig foto's overgenomen. In 1987 volgde een schenking van zes foto's, oorspronkelijk overgenomen van een drukkerij. In 2010 volgde naast de schenking uit het bezit van de kinderen, een aankoop van een particulier van koningshuis-gerelateerd materiaal, waarin zich losse foto's en de vier albums van Franz Ziegler bevonden.

F. Ziegler, hoboïst Jaap Stotijn, tweede helft jaren '30, ontwikkelgelatinezilverdruk, 37,9 x 28,3 cm. [PK-F-2010-0097].

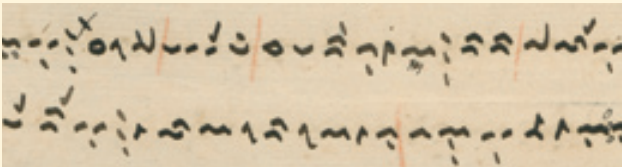
Behalve door zijn eigen fotografie en zijn prominente opdrachtgevers was Franz Ziegler een opmerkelijke figuur in de Nederlandse fotografie doordat hij zijn ideeën actief uitdroeg. Hij was lid van de twee belangrijkste beroepsverenigingen in zijn tijd: de Nederlandsche Fotografen Kunstkring (NFK) en de Nederlandsche Fotografen Patroons Vereniging (NFPV) en van de Haagse kunstenaarsvereniging Pulchri Studio. Hij verzorgde talrijke lezingen, onderwijsactiviteiten en publicaties in fotografietijdschriften. Van zijn ideeën getuigen nu nog de dia's en documenten die hij daarbij produceerde en die bij de recente schenking in de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek zijn ondergebracht.

La Galigo inscribed into UNESCO's Memory of the World Register

A Buginese manuscript from South Sulawesi (Celebes)

Marie-Odette Scalliet (Curator of Southeast Asian Manuscripts & Rare Books)

The Oriental collections of Leiden University Library hold a remarkable nineteenth-century Indonesian manuscript written in an indigenous script which few people in the world can decipher:

Its language is Buginese, spoken by the Bugis of the present-day Indonesian province of South Sulawesi. The Bugis are famous for their role in the social and economic history of Southeast Asia. They are also the heirs of an extraordinary oral and written legacy composed in a distant past, an epic poem known as *La Galigo*. This contribution

to the world's literary heritage was rewarded by UNESCO in May 2011, when two manuscripts of the text were included in the Memory of the World register. Many manuscripts relating passages of *La Galigo* are still extant in public and private collections all over the world. The majority, though, are found in Indonesia and the Netherlands. One of the two nominated manuscripts is held in Leiden University Library, the other in the *La Galigo* Museum in Makassar, the capital of South Sulawesi.

Creation myth

La Galigo, also known by the name *Sureq Galigo*, is a myth of creation which has its origin in pre-Islamic Buginese oral tradition. In its written form it dates approximately from the fourteenth century, when the Buginese adopted a script which has its origin on the Indian subcontinent.

The epic poem begins with the wedding in Luwuq between a god of the Upperworld and a goddess of the Underworld, from whose union children are born who spread civilisation throughout the world. It narrates the adventures of the hero Sawérigading and his forbidden love for his twin sister. Sawérigading eventually marries another woman who looks like his sister. She gives birth to La Galigo, the eponymous hero of the epic, whose wanderings and encounters with innumerable characters are related in lengthy episodes.

Two pages from the first volume of the Leiden *La Galigo* manuscript with annotations by B.F. Matthes. This volume was integrally published in Buginese script in Matthes' *Boeginesche Chrestomathie* (vol. 3, Amsterdam 1872). [NBG-Boeg 188, vol. 1, f. 54-55].

The epic *La Galigo* is exceptional in many ways. Besides its contents and literary merit, it is the most voluminous literary work in the world, longer even than the Sanskrit *Mahabharata*. There is no single manuscript in the world comprising all the episodes of the epic. The Leiden scholar R.A. Kern (1875-1958), who authored a catalogue of Buginese manuscripts related to *La Galigo* (1939), concluded that the entire work would cover an estimated 6,000 folio pages.

B.F. Matthes and the Netherlands Bible Society

The Leiden manuscript (NBG-Boeg 188) is part of a collection of Indonesian manuscripts given on permanent loan from the Netherlands Bible Society (Nederlands Bijbelgenootschap, NBG) in 1905-1915. It was copied in Makassar by Colliq Pujié (Arung Pancana Toa), queen mother of Tanete, a Buginese kingdom in South Sulawesi, at the request of the Dutch theologian and scholar Benjamin Frederik Matthes (1818-1908). In 1847 Matthes entered the service of the Netherlands Bible Society to study Buginese and Makassarese with the purpose of translating the Bible. The *La Galigo* manuscript most probably dates from the years 1852-1858.

The Leiden manuscript is bound in twelve volumes with a total of 2,851 folio-sized pages. This makes it the longest extant fragment of *La Galigo*, covering the first third part of the whole work. The manuscript has been studied by many scholars, in particular by Drs. Muhammad Salim, who transcribed and translated it into modern Indonesian in 1988-1993. The first two volumes have since appeared in print.

Compared to the Leiden manuscript, its counterpart in Makassar seems modest with only 217 pages. Presumably written in the first half of the nineteenth century, the text contains one complete episode which narrates the journey by Sawérigading and his son La Galigo to Senrijawa (probably situated in Sumatra).

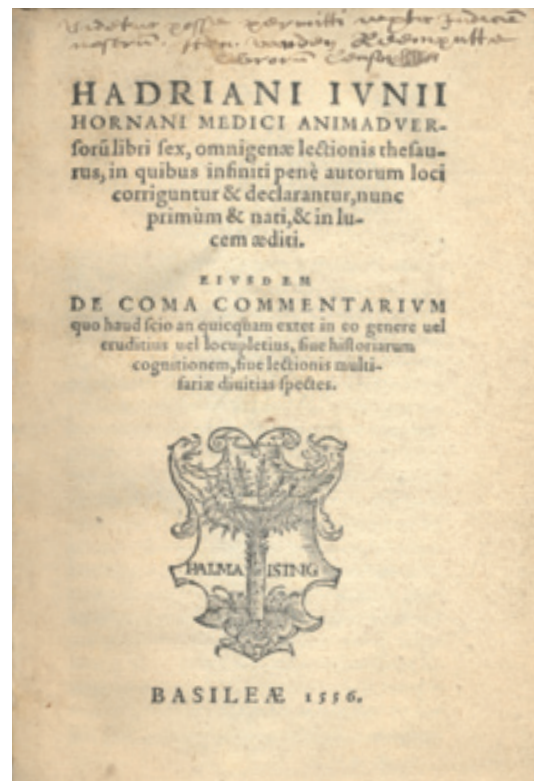
Endangered legacy

The successful UNESCO nomination was prepared by Dr Roger Tol, director of the Jakarta office of the Royal Netherlands Institute of Southeast Asian and Caribbean Studies (KITLV) and until the early 1990s assistant curator of Southeast Asian manuscripts at Leiden University Library, in collaboration with Dr Muhklis PaEni, former director general of the National Archives of Indonesia. Both have a long-standing reputation in the field of Buginese and *La Galigo* studies. The nomination was refereed by Sirtjo Koolhof, a Leiden scholar and former librarian of KITLV, who is well known for his studies on *La Galigo*.

Knowledge of the Buginese script and the literary idiom of *La Galigo* is disappearing at an alarming pace. If nothing else, the Leiden and Makassar manuscripts emphasize the urgency of securing the endangered literary heritage of the Buginese people, and preserving *La Galigo* for future generations.

Hoorn eert Hadrianus Junius

Dirk van Miert (Huygens ING en Scaliger fellow)

Titelpagina van Junius' handexemplaar van de Baselse editie van zijn *Animadversa* uit 1556. [765 F 21], waarin ook zijn werk over de haardracht is afgedrukt. Op de titelpagina staat in het Latijn geschreven: 'Naar ons oordeel schijnt het [boek] te kunnen worden toegestaan – Hendrik Vanden Leemputte, boekencensor'. Deze opmerking houdt verband met het feit dat Junius geen onverdachte auteur was in katholieke kringen: zijn naam verscheen op de *Index van Verboden Boeken*.

Tegen het einde van zijn veelbewogen leven, op 26 april 1574, zette de geleerde arts Hadrianus Junius een punt onder een brief aan zijn dochter Clara. Hij vouwde het papier op en schreef het adres erop: 'Eerbaere, duechdelicke, en discrete Clara Junia de Jonghe, mijn beminde dochter, tot Hoorn op die breede straete'. Hoorn was Junius' geboortestad. Zelf bevond hij zich in Middelburg, in het huis van een aanverwant aan de Dam, getiteld *'t Gulden Cruys*. Niet ver daarvandaan, in Arnemuiden, zou hij ruim een jaar later de laatste adem uitblazen, nog voordat hij werk kon maken van zijn colleges als hoogleraar geneeskunde aan de Universiteit van Leiden. Gemist had men hem nog niet echt, want tot aan de zomer van 1575 waren er nog zo goed als geen studenten.

Goddelijk ingrijpen

De brief aan zijn dochter is de enige Nederlandstalige brief die we van Junius over hebben. Wie de correspondentie van Junius in chronologische volgorde zou lezen, zou na ongeveer vierhonderd brieven (en nog twee dozijn te gaan) zeer

Bijdrage van Hadrianus Junius uit 1565 met zijn gegraveerde portret door Philips Galle in het *Album amicorum* van Janus Douza [BPL 1406, f. 14r-15v].

verrast zijn met deze Nederlandse brief. Tot dan toe zou de lezer Junius hebben leren kennen als iemand die uitsluitend in het Latijn schreef, kon uitweiden over Griekse en Latijnse teksten, vaak kampte met zijn gezondheid, en constant op zoek was naar invloedrijke personen aan wie hij zijn vele geleerde werken kon opdragen. De lezer zou echter niet weten dat de moeder van Clara al twee decennia dood was, en zou ook de naam van zijn tweede vrouw niet kennen. Die was Hasselaer, en zij was een zuster van Kenau. Had Kenau daadwerkelijk zo militant opgetreden tijdens het beleg van Haarlem, dan zou Junius het zeker nog even hebben vermeld in de marge van het netschrift van zijn *Batavia*, een historisch boek over Holland dat hij al vier jaar eerder, in 1570, had voltooid en aangeboden aan zijn opdrachtgever, de Staten van Holland. Deze hadden geweigerd het te publiceren, maar Junius was er dingen aan blijven toevoegen. Bijvoorbeeld een opmerking over het ontzet van Leiden, een stad die net als zijn eigen Haarlem bezet was geweest, maar die door 'goddelijk ingrijpen' gespaard werd. We kennen vooral de verhalen over de honderden Haarlemmers die door het Spaanse leger werden geëxecuteerd na de val van de stad in juli 1573, maar Junius' brieven leren ons dat hij zich om zijn boeken nog meer zorgen maakte dan

om zijn familie. Terecht: zijn familie overleefde, zijn boeken gingen grotendeels verloren.

Het was niet de eerste keer dat hij zijn handschriften en boeken kwijtraakte: in 1554 woedde er een brand in zijn studeerkamer. Maar erger was een ervaring in 1546, toen hij in Engeland woonde en zijn broodheer Henry Howard, 'earl poet of Surrey', van hoogverraad werd beschuldigd, samen met zijn vader gearresteerd en vastgezet in de Tower, terwijl zijn bezittingen, waaronder een bibliotheek met daarin Junius' verzameling, werden geconfisqueerd. Junius zou zeker iets heldhaftigs over het Haarlems ontzet hebben geschreven als hij er een excuus voor had gehad. Het verhaal van een oude stadgenoot als zou Laurens Jansz. Koster in Haarlem '128 jaar geleden' de boekdrukkunst hebben uitgevonden, nog vóór Gutenberg in Mainz dus, heeft tot diep in de 19de eeuw tot vervolgen studies 'tegen Mainz' geleid.

Breng mijn boeken en toga in veiligheid

Veel heldhaftigs over de uithongering van de stad was er echter niet te melden geweest. Junius had de stad al gauw verlaten (overigens niet, zoals uitentreuren is herhaald, om lijfarts te worden van Willem van Oranje; hij stond pas een jaar later aan diens ziekbed, om zijn goede vriend

en Oranje-arts Petrus Forestus van een *second opinion* te voorzien). Vanuit Delft richtte hij een klachtbrief aan het stadsbestuur over de inkwartiering die zijn gezin kreeg te verduren en de verdwijning van zijn eigendommen bij die gelegenheid (o.a. 'uit de slaapkamer, waarin mijn bibliotheek en enkele andere spullen, samen met ingelijste schilderijen werden bewaard'); hij schreef ook een instructie aan zijn zoon Petrus (in het Latijn) met een lijstje van de boeken en handschriften die deze in veiligheid moest brengen, evenals 'mijn beste toga, met zijde gevoerd'. En na het beleg richtte hij zich in een brief tot Bossu, de Spaansgezinde stadhouder die Haarlem veroverde maar op 11 oktober 1573, bij de slag op de Zuiderzee, was overmeesterd door de Hoornsezen. Bossu las Junius' brief in de gevangenis in Hoorn: een buitengewoon beleefde brief met te lange Latijnse zinnen waarin Junius navraag deed naar zijn boeken.

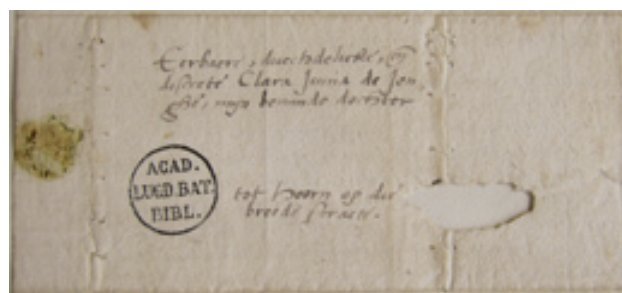
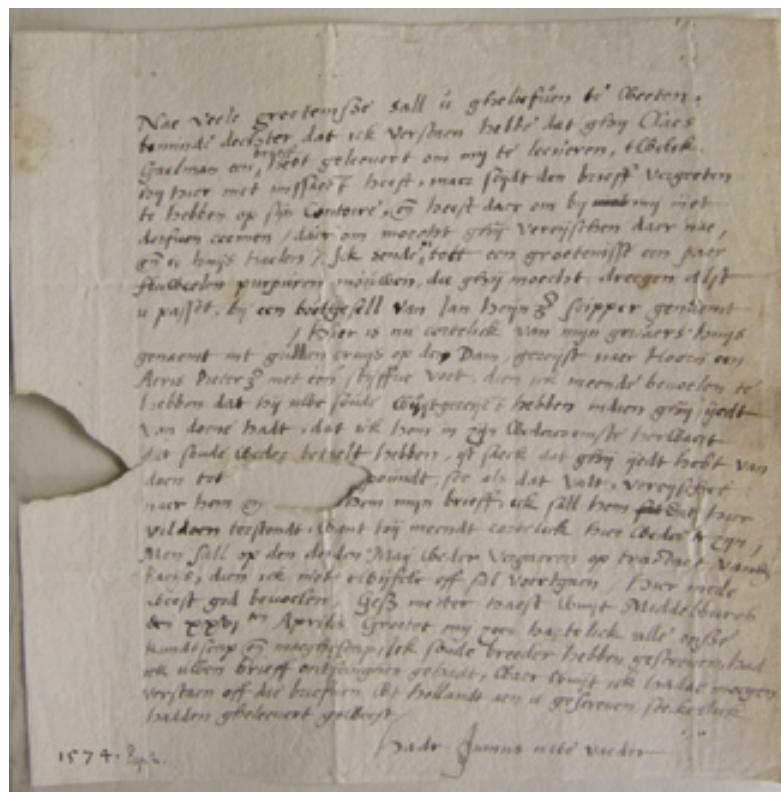
Het tij begon te keren: in februari 1574 viel Middelburg in de handen der opstandelingen en kreeg Junius er op voorspraak van Willem van Oranje een baan als stads-geneesheer – een positie die hij ook meer dan twintig jaar in Haarlem had bekleed en in welke hoedanigheid hij vooral woordenboeken, encyclopedieën, edities van klas-sieke auteurs, emblemenboeken, gedichten en antiquarische werken had geschreven.

De Feniks van Haarlem

Wie die Junius heeft leren kennen, kijkt bij de Nederlandse brief aan Clara toch even verrast op. Junius schreef verder nooit in het Latijn. Toen zijn succesvolle *Emblemata* (1565) in het Nederlands vertaald moesten worden, beval hij bij zijn uitgever Christoffel Plantijn zijn vriend Dirck Volkertsz Coornhert aan, die hij in Haarlem had leren kennen als onderdeel van de culturele jetset, samen met de graveur Philips Galle, de schilder Maarten van Heemskerck, en de schoolrector Cornelius Schonaeus (in feite een late opvolger van Junius, die een blauwe maandag rector was van de Latijnse school in Haarlem in 1550-1552). Alleen als het om woordbetekenissen gaat wilde Junius nog wel eens wat Nederlandse woorden citeren. Met de Nederlandse brief in handen krijgt ook een persoonlijk leven gestalte: als mens kennen we Junius vooral als een iemand die kampt met stotteren, rugpijn, en moeilijk te duiden ziektes, als een wat verongelijkte man die soms te diep in het glas keek. Plotse-ling is er dat onbeholpen Nederlands waarin hij haar 'tott een groetenisse een paer fluweelen purpuren mouwen, die ghij moecht dreegen alst u passet' stuurt.

Junius in het zonnetje

Over Junius' leven en arbeid valt veel te zeggen, en dat gaat ook gebeuren. Reeds als scholier op de Latijnse School in Haarlem werd hij de 'Feniks' genoemd, naar de mythische vogel die als zinnebeeld gebruikt wordt voor mensen die uitmunten in hun vak maar die ook eens in de vijfhonderd jaar herrijst. Op 1 juli 2011 werd de herrijzenis van de op

Brief van Hadrianus Junius aan zijn dochter Clara Junia
[PAP 2, recto en verso].

1 juli 1511 geboren Junius feestelijk herdacht in zijn geboortestad Hoorn, met een wetenschappelijk symposium en de presentatie van maar liefst drie boeken. In de eerste plaats de eerste Nederlandse vertaling van zijn pas in 1588 verschenen *Batavia*, door Nico de Glas (Nico de Glas, *Holland is een Eiland. De Batavia van Hadrianus Junius (1511-1575)*, Hilversum (Verloren) 2011. Vervolgens een rijk-geïllustreerde levensschets *Hadrianus Junius (1511-1575). Een humanist uit Hoorn*, Hoorn (VOH/Bas Baltus Publicatiestichting) 2011 (door de auteur van dit artikel) en tot slot de bundel *The Kaleidoscopic Scholarship of Hadrianus Junius (1511-1575). Northern Humanism at the Dawn of the Dutch Golden Age*, Leiden and Boston (Brill) 2011, met bijdragen van Karl Emenkel, Chris Heesakkers, Coen Maas, Dirk van Miert, Nico de Glas, Toon Van Hal en Ari Wesseling. De boekpresentaties werden omgeven door een vol programma met muziek op teksten van Junius, stadswandelingen, workshops en een dag later met een feest in de Juniusstraat.

Unexpected teaching from an unexpected location

A Leiden Manuscript as a Witness for Hebrew Teaching in Sixteenth-century Spanish Universities

Jesús de Prado Plumed (École Pratique des Hautes Études Paris; Universidad Complutense Madrid and Scaliger Fellow 2010)

Many of us still recall our first struggle with the Greek alphabet during our schooldays. And many discovered that the mysterious new script proved eminently suitable for writing 'secret' notes to schoolmates while using your own language. Examples of these coded messages can also be found much later in a student's lifetime and quite far from any learning environment. The Castilian scholar Hernán Núñez de Guzmán (ca. 1470/5-1553), professor of Greek at the universities of Alcalá de Henares and Salamanca, noted the hiding place of his house keys in one of his books. He did so in Spanish transcribed in Greek script: εν ελ ἰάρρο δε ἐρνάνδεξ λα δελ κόψρε εν λαε παροεμίας λα δελ ἄρκια γράνδε δελ βετρέτε ('[in his housekeeper María] Hernández's jar, the key to the chest; in the [book of] Proverbs, the key to the small room').

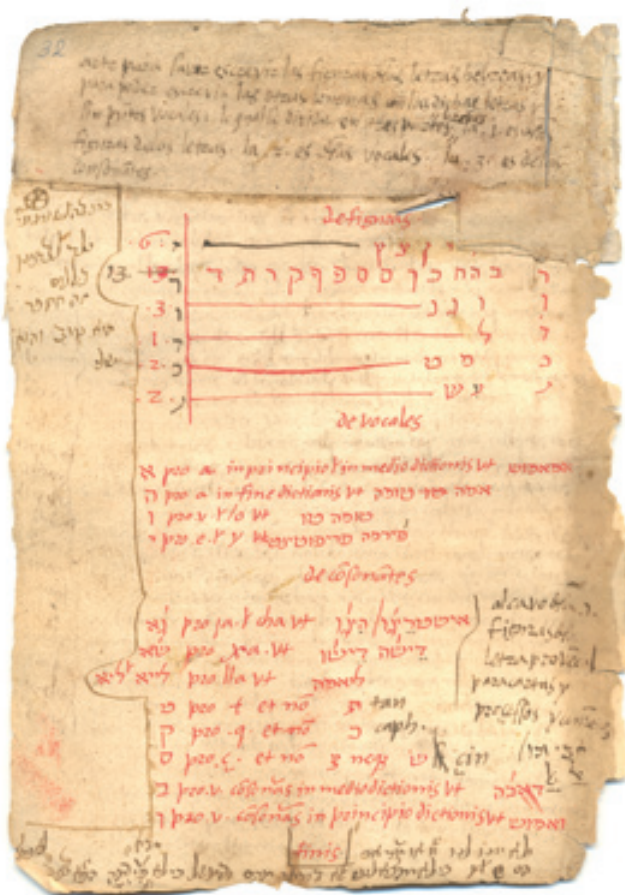

Title page of the *Biblia polyglotta, hebraice, chaldaice, graece et latine* [...] by Francisco Ximenes de Cisneros. In *Cöplutensi vniuersitate* [...]. Arnaldi Guilielmi de Brocaro, 1514-1517. [1368 A 1-3].

The German Hebraist and Biblical scholar Sebastian Münster (1489-1552) put this device on a more official footing in his *Institutiones Grammaticae in Hebraeam Linguam* (Basel, 1524), by including a summary of rules on how to write German in Hebrew script (sig. q5r-q6r).

Alfonso de Zamora and the Complutensian Polyglot Bible

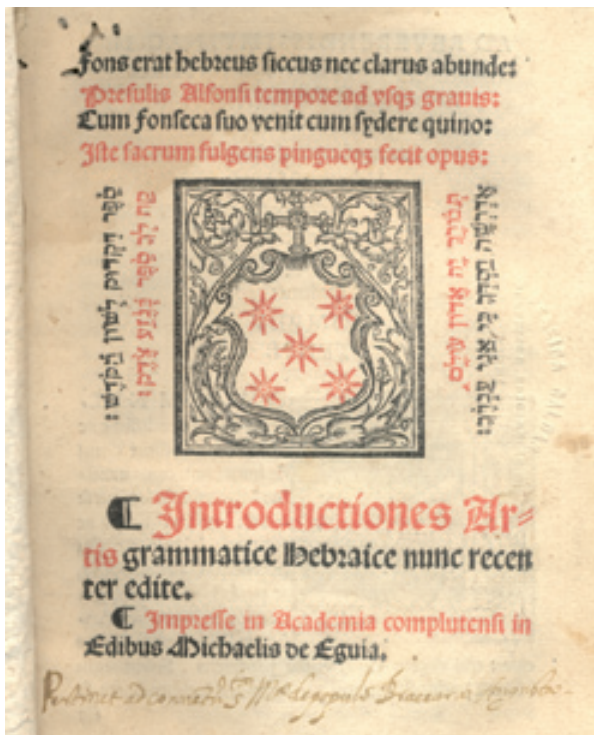
Alfonso de Zamora (ca. 1474/6-ca. 1545), a born Jew who converted to Catholicism, first taught Hebrew in Salamanca. After 1512 he was professor of Hebrew at the University of Alcalá de Henares, where he lived and worked until at least 1545. Together with his colleague Hernán Núñez de Guzmán he worked on the 'Complutensian Polyglot' of Cardinal Ximenes de Cisneros, the first multilingual Bible that was ever printed. In 1526 he published his Hebrew grammar, *Introductiones artis grammaticae Hebraice nunc recenter edite*, a thorough reworking of his handbook on Hebrew grammar published in the sixth volume of the Complutensian Polyglot. In his grammar book there is no mention whatsoever of using Hebrew letters to transcribe other languages. Nevertheless, in the manuscripts produced or used by Zamora there is evidence to suggest that he was a conscious user of *Aljamiado*, i.e. Iberian Romance languages written in Hebrew or Arabic script.

Alfonso de Zamora, *arte para saver escribir las figuras de las letras hebreas y para poder escribir las otras lenguas en las dichas letras*. [Or. 645, section D, f. 23r; olim 32r].

Writing Spanish in Hebrew script

In November 2010 I came to Leiden University Library as a Scaliger Fellow to study a bundle of loose leaves that appears to be Alfonso's personal notebook, aptly called the 'Leiden Zamora Miscellany' by my colleague Theodor Dunkelgrün (Cod. Or. 645). I was surprised to discover among the notes an *arte para saver escrevir las figuras de las letras hebreas y para poder escrevir las otras lenguas en las dichas letras* ('a method to learn how to write the Hebrew letters in order to write other languages in the said letters' (section D, f. 23r [olim 32r]). I could not really understand the purpose of these unpublished notes by Zamora until

Title page of Alfonso de Zamorra, *Introductiones artis grammaticae Hebraicae* [...]. 1526 [875 D 29].

Colofon

jaargang 9 — nummer 2

Omslag is een uitgave van de Universiteitsbibliotheek Leiden en het Scaliger Instituut.

De redactie bestaat uit Maartje van den Heuvel, Anton van der Lem, Kasper van Ommen, Loek Tilanus, Arnoud Vrolijk en Geert Warnar.

De eindredactie is in handen van Kasper van Ommen.

Redactieadres Omslag (secretariaat),
Postbus 9501, 2300 RA Leiden

Vormgeving TopicA, Antoinette Hanekuyk, Leiden

Druk Karstens, Leiden

ISSN 1572-0160

URL www.bibliotheek.leidenuniv.nl/bibliotheeklocaties/universiteitsbibliotheek/publicaties/omslag.html

e-mail omslag@library.leidenuniv.nl

Introduction of the Hebrew Grammar by de Zamorra. [875 D 29].

I quite recently had the occasion to examine two copies of Zamora's *Introductiones artis grammaticae hebraicae*. One is kept at Salamanca (Biblioteca General Histórica, shelfmark 33072), the other at El Escorial Monastery Library (shelfmark 37-IV-48). The Escorial copy once belonged to Juan Páez de Castro, court chronicler to Emperor Charles V and chaplain to King Philip II. He studied Hebrew at Alcalá with Alfonso de Zamora from 1531 onwards. The owner of the Salamanca copy has not been identified so far. Both copies are thoroughly annotated and commented upon, with some intervention in Zamora's own hand. Most notably, they diligently reproduce the draft preserved in Leiden. It is clear that Alfonso used his personal notes to 'customize' his grammar book for his students and to teach them the mysterious skills of writing Spanish in Hebrew script.

To Leiden

The Leiden codex Or. 645 ended up by the shores of the Witte Singel through a logical but somewhat whimsical chain of scholarly bequests. From Alfonso de Zamora it went to Hernán Díaz de Toledo; from Hernán Díaz de Toledo to Benito Arias Montano, the general editor of the second Polyglot Bible printed by Plantin in Antwerp. From Benito Arias Montano it eventually came down to Frans van Ravelingen (Franciscus Raphelengius), Plantin's son-in-law and professor of Hebrew at Leiden.

The story of sixteenth-century Spanish Christian Hebraism is a tale largely untold so far. The Leiden Zamora Miscellany has revealed itself as an essential chapter in that story. Much remains to be told.

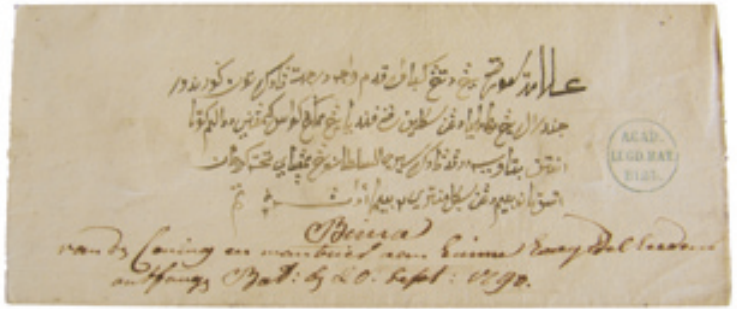
Sumbawa Timber and Dutch Cannon

Suryadi (Brill Fellow, Scaliger Institute 2009)

Leiden University Library holds a wealth of Malay letters from many places in the Malay world which were formerly under Dutch colonial influence. These authentic and visually attractive documents illustrate the political and economic ties between local rulers and the Dutch colonial administration in Batavia. Fifty-seven of these letters hail from the island of Sumbawa (ill.).

Sumbawa

Sumbawa is an island in the present-day Indonesian province of West Nusa-Tenggara. Until the early 1800s, six kingdoms existed on the island, among which Bima and Sumbawa ranked foremost. The island was of relative importance to the Dutch. The first contact with the *Vereenigde Oost-Indische Compagnie* (VOC) was established as early as 1605. The VOC was interested in the island because of its natural products and the role played by its main port Bima, which was strategically located on the shipping lines between the western and eastern parts of the archipelago.

Dutch rule and local powerplay

The fifty-seven letters from the rulers of Sumbawa are written in a form of the Malay language influenced by the local dialect, using the Arabic (*jawi*) script. The letters show, for instance, how the sultans and rajas requested unhindered access for their ships entering the large ports under Dutch control like Surabaya, Semarang and Batavia.

There is also ample evidence of the exploitation of Sumbawa's natural resources by the Dutch colonial authorities in the eighteenth and nineteenth century. The Dutch were particularly interested in *sebang*, a type of hardwood (*Caesalpinia sappan L*), and Sumbawa horses, a prime species of horse indigenous to the island (ill.). The narratives of the

Letter with envelope from sultan Abdul Hamid Syah of Bima to the Governor General of the Netherlands East Indies on the supply of *sebang* wood and Sumbawa horses, dated Tanah Bima, 8 Zulkaidah 1204/20 July 1790 (cat. Wieringa 1998, p. 363). [UBL Cod. Or. 2240: Ia (2)].

letters also discuss other natural products found on Sumbawa, including resin, honey, beeswax, and swallow's nests. Generally speaking, the rulers of Sumbawa traded these products for sophisticated Dutch weaponry in order to protect their territories from invasions by their neighbours or pirates. In one letter to the Governor General at Batavia, for instance, sultan Abdul Hamid of Bima confirms receipt of two fourpounder cannon and promises to pay for them with the proceeds from the sales of *sepang* wood the following year (Or. 2242: II [9], dated 1795).

Moreover, the contents of the letters provide detailed information on social and political events at the local courts in Sumbawa and the political relations between them. A letter from the same sultan informs us about a conflict between the Bimanese court and its neighbour, the Sumbawa court (Or. 2240: Ia [43], dated 1798).

'VOC map' of the Strait of Makassar and the Bali Sea, ca. 1700-1725. Manuscript map. Detail of the North coast of Sumbawa ('Cumbava'). [COLLBN 006-14-003].

Brill Fellowship

Although first-hand sources such as these Malay letters provide important information for historians of Dutch colonialism in the Malay world, they have until now attracted too little attention, mainly because most scholars are no longer familiar with the Arabic script (*jawi*). In 2009 I was awarded the annual Brill Fellowship of the Scaliger Institute, and during the four months of the project I transliterated the letters into Roman script. It is my purpose to provide a critical edition of the transliterations, a description of their historical context and an abstract in English.

So far, I have already published a selection of letters, particularly those from the sultanate of Bima, in my article entitled 'Sepuluh surat sultan Bima Abdul Hamid Muhammad Syah' (Ten letters of Abdul Hamid Muhammad Syah, sultan of Bima,' in: *Iman dan diplomasi. Serpihan sejarah kerajaan Bima*, Jakarta 2010). Two other articles based on this project are in course of preparation.

Hopefully, my work will provide an easy access for scholars who wish to study the rich political, diplomatic and economic history of the Malay world and the historical development of its language.

The Delft Bible of 1477

Jef Schaepe (Curator of Prints & Drawings)

The first printed book in Dutch of any size is the Delft Bible of 1477. Actually, the two-volume book is not a complete Bible, but only the Old Testament. The Psalms, Gospels and Epistles were printed separately several times during the incunabula period, but it was not before 1526 that a complete Bible in the vernacular would be published in the Netherlands. The Delft Bible was the first book produced by the printers Jacob Jacobszoon van der Meer and Mauricius Yemantszoon of Middelborch and, according to the colophon, it was finished on 10 January 1477. This means that the composing and the printing must have begun in 1476, although it has been argued that the day at least should be considered to be symbolical rather than factual. The Bible was issued as a book in two volumes with an almost identical colophon at the end of each. There seems to have been a one-volume edition as well, as remarked by Le Long (1732) and confirmed in an auction catalogue from 1744, where two copies of the Bible were offered for sale, one in two volumes, one with the first volume only, 'according to the *Historia scholastica*' (sale Amsterdam, 17 August 1744). Being the first substantial book printed in Dutch, the Bible counts among the most valuable products of the Dutch printing presses, making it a precious asset to any book collection.

A tripartite provenance

Three copies of the Delft Bible are preserved in Leiden collections. In one of these copies, a two-volume set, the names of three former owners have been inscribed on the first folio: 'Sum Petri Scriverij // B. Huydecoper 4. Febr. 1728 / Ex Bibliotheca Simonis Schijnvoet.', followed by the mark of the *Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* (Society for Dutch Literature). Petrus Scriverius (1576-1660) is the oldest of three names mentioned. This historian and philologist, who spent most of his life in Leiden, accumulated a large number of books, among them a series of Bibles. His library was auctioned after his death in Amsterdam on 3 April 1663, with the Delft Bible listed under number 6: 'Duytse Bybel in twee stucken, tot Delft, by Jakop Jakopsz., 1477, alias het Delfs Bybeltje.' The second name we find on the opening page is that of the Dutch collector and

The owner's marks of Scriverius, Huydecoper and Schijnvoet in the copy of the Delft Bible [1498 B 11].

The Delft Bible of 1477 [1498 B 11, f. 1v-2r].

artist Simon Schijnvoet (1652-1727). Schijnvoet is mainly known because of his collections of *naturalia* and *rari-ora*. It is unlikely that he purchased the Bible at the sale of Scriverius' library, since he was only eleven years old in 1663. He must have acquired it some afterwards from an unknown intermediary collector. In its turn, Schijnvoet's library was auctioned in Amsterdam in February 1728, with the Delft Bible being the first item in the sale. The compilers of the catalogue misread Scriverius' inscription and described the book as originating from the collection of Cornelis Schrevelius (1608-1663).

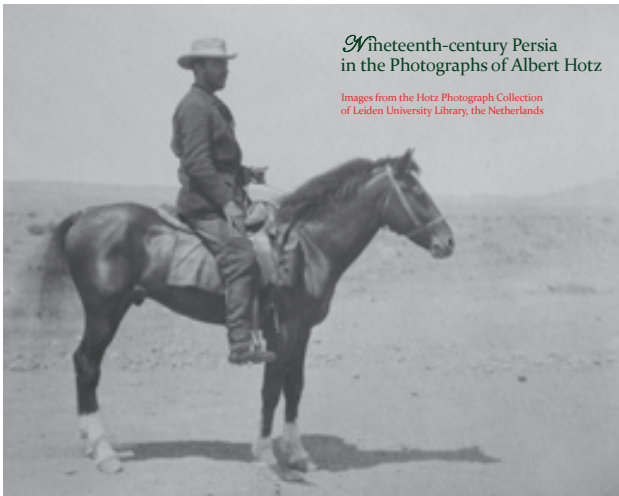
It was the poet and philologist Balthasar Huydecoper (1695-1778) who managed to purchase the Bible at Schijnvoet's sale. Huydecoper had by far the largest library of all previous owners. The sale of his books on 29 March 1779 counts 2720 books, not including his collection of manuscripts that went for sale as well. He owned no less than 559 folio volumes, divided over the usual fields, such as theology, history, law and literature. The Delft Bible is listed as number 393. Huydecoper owned at least five other Bibles in Dutch, besides copies in Latin, German, Spanish and French and some illustrated Bibles. Scriverius, Schijnvoet and Huydecoper all were scholars with a special interest in language. This is especially true for Huydecoper, who used the Delft Bible as one of the sources for his *Proeve van taal- en dichtkunde* (1730), in which he refers to the Bible several times.

Huydecoper and the *Maatschappij*

It must have been Huydecoper who had the volumes rebound in red gilt tooled morocco, with the book block edges gilt. How the book entered the collection of the *Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* is not clear. The most likely way would be through Z.H. Alewijn (1742-1788). This young collector bought many books, printed ones and manuscripts, at Huydecoper's sale and bequeathed them to the *Maatschappij*. However, the inventory of the *Maatschappij* from 1793 specifically states that Alewijn's copy of the Delft Bible was a single-volume one. The *Maatschappij* owned a two volume set as well, but this came from professor Schultens. This must be J.J. Schultens (1696-1778), whose book collection went for sale in 1780. But his copy cannot be the one that was formerly in the possession of Huydecoper, since his sale took place only after Schultens's death. Whatever may have happened – at least one copy from the *Maatschappij* has disappeared over the years –, eventually Huydecoper's copy of the Delft Bible entered the collection of the *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* in Leiden and was given on loan to the University Library in 1876.

Of the other two copies in Leiden of the Delft Bible, one belongs to the Bibliotheca Thysiana, the other to the University Library. This has an undated inscription from the seventeenth century at the end, stating that the book belonged to one 'maechtelt vander does', 'my dear and beloved mother'.

Nieuw: 'Nineteenth-century Persia in the Photographs of Albert Hotz'

De Rotterdamse zakenman Albert P.H. Hotz (1855-1930) was in de 19de eeuw betrokken bij de eerste bank en de eerste olieboringen in Perzië (Iran). Zijn meest blijvende nalatenschap is zijn collectie in de Universiteitsbibliotheek Leiden, geschonken in 1935. Het is voor een deel een wetenschappelijke collectie, maar er zitten ook prachtig vormgegeven publiksboeken tussen die geen universiteitsbibliothecaris destijds gekocht zou hebben. Er zitten ook meer dan twintig fotoalbums bij, voornamelijk uit het Midden-Oosten. Ze zijn gedeeltelijk afkomstig van professionele fotografen die mooie plaatjes leverden aan westerse toeristen. Zelf maakte Hotz ook foto's om te gebruiken als pr-materiaal voor zijn zakelijke activiteiten.

Corien Vuurman, docente aan de Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN) en ftohistorica, organiseerde in 1995 en 2008 tentoonstellingen in de Universiteitsbibliotheek Leiden over de foto's van Hotz. Nu publiceert ze haar nieuwe boek: *Nineteenth-century Persia in the Photographs of Albert Hotz. Images from the Hotz Photograph Collection of Leiden University Library, the Netherlands*. Het wordt uitgegeven door de International Qajar Studies Association (IQSA) in samenwerking met Barjesteh van Waalwijk van Doorn & Co's Uitgeversmaatschappij in Gronsveld.

Prijs: € 55 plus verzendkosten
Verkrijgbaar via de uitgever:
www.barjesteh.nl
of email:
publisher@barjesteh.nl

Tentoonstelling 'Ach schrijf me toch!'

Brieven als venster op het (taal)verleden

Onlangs zijn, in het KRO-programma *Brieven boven Water*, enkele brieven uit de 17de en 18de eeuw die tijdens de Nederlands-Engelse oorlogen waren gekaapt, alsnog bezorgd. Achtergrond voor het programma vormde het onderzoek van Prof. dr. Marijke van der Wal, hoogleraar Geschiedenis van het Nederlands aan de Universiteit Leiden, naar de taal uit die tijd, onderzoek dat een compleet ander licht zal werpen op onze kennis van de geschiedenis van het Nederlands omdat de brieven zijn geschreven door heel gewone mensen, meer of minder geletterde mannen, vrouwen en kinderen.

Brief van James Boswell (1740-1795) aan Abraham Gronovius (1695-1775), Leiden 1764. [BPL 246].

Een heel ander uitgangspunt vormt het onderzoeksproject van Prof. dr. Ingrid Tiekens-Boon van Ostade, hoogleraar Sociohistorische taalkunde van het Engels te Leiden: samen met twee groepen studenten heeft zij 18de-eeuwse brieven onderzocht uit het bezit van de Leidse UB die door Britse geleerden waren geschreven aan Nederlandse collega's. Bijzonder hieraan is dat de brieven niet in het Latijn waren gesteld maar in het Engels. Dit laat zien dat het Engels al in de 18de eeuw bezig was zich te ontwikkelen tot de wereldtaal die het vandaag de dag is.

Deze tentoonstelling combineert beide projecten door te laten zien dat er, ondanks de verschillen, vooral veel overeenkomsten zijn tussen de wijze waarop mensen van allerlei rangen en standen met elkaar communiceerden in de 17de, 18de en ook 19de eeuw. Er is aandacht voor de vorm van de brieven, de verschillende soorten handschriften, en het post-systeem. Er worden brieven getoond van bekende en minder bekende personen, zoals de biograaf James Boswell en de bioloog Charles Darwin maar ook van Nederlanders als Johanna de Graaf-van Laarson en Pieter Talleboom. Maar vooral biedt de tentoonstelling een blik op het taalgebruik uit die tijd: dichter dan deze brieven kunnen we niet komen bij 17de, 18de of 19de eeuwse gesproken taal.

De tentoonstelling in de Universiteitsbibliotheek Leiden is te zien tot en met 23 september.

De oplettende kijker

Kasper van Ommen
(Scaliger Instituut)

UB Leiden koopt portret Scaliger

Op een veiling van het Parijse veilinghuis Drouot heeft de Universiteitsbibliotheek Leiden een geschilderd portret van Josephus Justus Scaliger kunnen verwerven. Het portret is de laatste decennia in handen geweest van een Franse familie. Ongeveer twintig jaar geleden toonde de Universiteit Leiden al belangstelling voor dit portret, maar het kwam toen niet tot een aankoop. Nu lukte dat wel. Het portret stamt uit de late zeventiende eeuw en toont Scaliger frontaal met lange grijze baard en gekleed in de karakteristieke met bont afgezette rode toga, platte witte kraag en om de hals de penning die hij als geschenk ontving van de Staten-Generaal. Het wapen van de familie Della Scala is ter rechterzijde van het portret aangebracht en aan de bovenzijde van het schilderij is te lezen: *josephus justus Scaliger / julii caesaris filius*. Het geheel is gevat in een geschilderde ovale omranding. Het doek heeft de afmetingen 66 x 96 cm.

Het portret is een kopie naar het zogenaamde Meester van Adie Lambertz-portret uit 1601, dat door Rudi Ekkart in *Icones Leidenses* (nummer 29) uitvoerig is beschreven en gedocumenteerd en het gegraveerde portret door Bartholemeus Dolendo uit 1607. Het enige opmerkelijke verschil is dat op het onlangs verworven portret Scaliger jeugdiger is afgebeeld. Het portret maakt ons duidelijk dat ook aan het eind van de zeventiende eeuw de interesse in deze grote 'Leidse' geleerde nog lang niet tanende was en dat er nog menige kopie naar bestaande portretten van Scaliger werd gemaakt. Afgelopen jaar dook in een Engelse veiling ook een laat-zeventiende-eeuws portret van Scaliger op, dat de bibliotheek toen helaas niet aan haar collectie wist toe te voegen. Het schilderij uit Parijs is een welkome aanvulling op de collectie portretten van Scaliger die de universiteit in haar bezit heeft en een interessante aanvulling op de iconografie van deze geleerde. Een overzicht van de portretten van Scaliger en van vele andere hoogleraren van de Universiteit

Leiden is te vinden via de website van de Digital Special Collections van de Universiteitsbibliotheek Leiden (<https://disc.leidenuniv.nl>).

Wilt u helpen?

Het portret van Scaliger heeft nog wel enige restauratie nodig. Er is een kleine beschadiging te zien in het doek aan de linkerzijde van het gelaat van Scaliger. Het schilderij zal ook moeten worden schoongemaakt. Wilt u behulpzaam zijn bij deze restauratie, in materiële of financiële zin?, neemt u dan contact op met Kasper van Ommen van het Scaliger Instituut via: k.van.ommen@library.leidenuniv.nl of per telefoon 071-527 29 05. U wacht dan een leuke attentie.